

Ullrich Junker

**Reliefowa płyta kamienna na
Kaplicy Krzyża w katolickim kościele
św. Erazma i Pankracego w Jeleniej
Górze**

(Dodatek 06 – 2025)

© im Juni 2025
Ullrich Junker
Mörikestr. 16
D 88285 Bodnegg
Tłumaczył Henryk Dąbkiewicz

Reliefowa płyta kamienna na Kaplicy Krzyża w katolickim miejskim kościele parafialnym św. Erazma i Pankracego w Jelenia Góra

Ważnym świadectwem historii Jeleniej Góry (Hirschberga) są epitafia w kościele katolickim św. Pancrasa i Erazma. Kilka z tych starych kamieni pamiątkowych ma ponad 3 i pół wieku, niektóre nawet ponad 400 lat. I tak możemy się cieszyć, że prawie wszystkie teksty są nadal czytelne, choć z dużym wysiłkiem. Po zamknięciu cmentarza poszczególne epitafia zostały przytwierdzone do zewnętrznej ściany kościoła. Niestety, wiele z nich zostało wykorzystanych jako nawierzchnia drogowa.

Transkrypcje poszczególnych epitafiów zostały już opublikowane przez autora niniejszego tekstu w 2008 roku. Adolf Andrejew przetłumaczył teksty na język polski i opublikował je w 2009 roku.

Nie udało się zidentyfikować kamiennej płyty reliefowej, przy Kaplicy Krzyża, gdyż widnieją na niej jedynie litery "P" i "C" oraz herb pomiędzy nimi. Kaplica Krzyża została dobudowana do głównego kościoła św. Erazma i Pancratiusa dopiero w 1720 roku. Zapytania do państwowego konserwatora zabytków i miejscowego historyka niestety nie przyniosły rezultatu.

Na szczęście na tumbie Bolka II w mauzoleum przy kościele klasztornym w Krzeszowie (Grüssau) odkryto herb z trzema strzałami, herb Zedlitzów oraz oryginalny herb Schaffgotschów. Dzięki opisowi tej tumby w "*Obrazach książąt śląskich*" Hermanna Luchsa można było ustalić dla tego herbu nazwisko z napisem "Bolz".

Różne rozmiary herbu rodziły kolejne pytania. Herb "Bolz" był największy, herb "Schaffgotsch" o 2/3 mniejszy, a herb "Zedlitz" tylko o połowę mniejszy. Czy wielkość herbu mówi o znaczeniu tych rodzin w tamtym czasie?

Kamień herbowy na murze Kaplicy Krzyża, kościoła pw. św. Erazma i Pankracego

Jest to herb miasta **Bolcze, Bolz (Polz)**,

P = **Polz**

C = **Clericus**

W kronikach jeleniogórskich nie udało się wysledzić rodziny Bolcze, Bolz (Polz).

W Leksykonie Zedlera¹ rodzina Boltzów wymieniana jest jako starożytny ród szlachecki na Śląsku, którego rodową siedzibą był zamek Boltzenstein w księstwie Jauerów. W 1369 roku Ericus (Clericus) von Boltz był hrabią na zamku Falckenstein.

Clericus Bolcz to rycerz i fundator zamku Bolczów.

¹ Johann Heinrich Zedlers, *Grosses vollständiges Universal-Lexikon aller Wissenschaften und Künste*, 1731 – 1754.

Z kroniki "*Zamek w Karpnikach (Fischbach) i jego właściciele*":

Ród Boltzów, Bolzów lub Polzów, jest pochodzenia polskiego i podobno przybył na Śląsk wraz z Piastami.² Był też bardzo szanowany przez tę dynastię.³ Nicol Boltz występuje często w dokumentach jako dworzanin księżnej Agnieszki księstw Świdnicy (Schweidnitz) i Jawora (Jauer) oraz jako burgrabia Hornsbergu⁴. Czy to ta sama osoba, która była właścicielem Karpnik (Fischbach?). Clericsa (Ericha) Boltza, być może ojciec lub brat Nicola z Karpnik (Fischbach), pojawia się obok tego ochmistrza dworskiego w dokumencie króla czeskiego Wacława z 1369⁵ r. jako burgrabia twierdzy Falckenstein (prawdopodobnie Sokolec), którą rzekomo odbudował z ruin książę śląski Henryk Brodaty w 1207⁶ r. Przypisuje się mu założenie kolonii (domów Polz) w dolinie Karpnickiej (Fischbach), z czego można było wyciągnąć różne wnioski na rzecz naszej legendy Rübezahl. Siedzibą rodziny Polz na Śląsku był niewątpliwie Polzenstein, czyli zamek Bolczów (Bolzenschloß) koło Janowic (Jannowitz) w Karkonoszach (Riesengebirge).⁷

Kolejną wskazówkę dają księgi⁸ ziemskie Świdnicy i Jawora z lat 1366-1376, 1385-1396 i 1396-1407, gdzie najwięcej dokumentów pochodzi od rodziny Bolz, a następnie Schaffgotsch i Zedlitz. Rodzina Bolzów była wówczas najważniejszą rodziną w tym regionie.

Clericus Bolcz otrzymał w spadku kopalnię miedzi w okolicach gór Miedzianych (Kupferberg) od księżnej Agnieszki (wdowy po Bolku II).⁹

Księżna Agnieszka potwierdziła zakup Mniszkowa na Górze Miedzianej¹⁰ (obecnie Miedziana Góra) oraz jednej trzeciej części urbaru w zamian za Karpniki (Fischbach), dokonany przez Heinricha Beyera na rzecz Clericusa Bolczena, w niedzielę po dniu św. Marcina w 1370 roku (tj. 17 listopada 1370).

² Okolski orbe olon, P. I. p. 38 führt alle Geschlechter, welche wie die Bolizen 3 Bolzen in Wappen haben, von Stamme Beltowie her.

³ W kościele klasztornym w Krzeszowie, przy grobowcu Bolka II, księcia śląskiego, pana na Bolkowie, Świdnicy i Jaworze, do dziś znajduje się herb rodu von Polz obok herbów Zedlitzów, Schaffów, Reibnitzów oraz innych znanych nam z dokumentów wyższych urzędników tego księcia. Ponadto już w dokumencie sporządzonym w Jaworze w dniu 1 grudnia 1278 roku, w którym książę Henryk z Jawora potwierdza, że „Hartung, syn Egidiusza z rodu Stregonów”, nabył od rycerza Peczona Schoffa i jego małżonki Gertrudy kilka łanów ziemi w Thomaswalde (najprawdopodobniej dzisiejsze Tomaszów Bolesławiecki), pojawia się jako świadek Vipertus Bolcz, wymieniony na pierwszym miejscu przed innymi.

⁴ Zamek Rogowiec (niem. Hornschloss, także Hornsberg, cz. Hornšperk) – zabytkowy zamek w ruinie położony w północnej części Gór Suchych w Sudetach Środkowych

⁵ v. Sommersberg Sil. rer. script. T. I. p. 868. W liście księżnej Agnieszki o dziedzicznym baliwacie w mieście Jawor, sprzedanym przez Conrada Fogla miastu Jauer, etc. d. Schweidnitz. Wtorek po Quasimod. 1374 "sq świadkami" Herr Nicol und Herr Clorinus (Clericosa?) Boltz, Gebrüder, Herr Reintsch Schaff etc.

⁶ v. Naso, phönis rediv. p. 273.

⁷ Daher ist die Nachricht, welche Naso pag. 274 zuerst als Mutmaßung aufgestellt hat, und welche spätere Schriftsteller als Gewißheit gegeben haben: „Herzog Bolco procerus sey der Erbauer des Schlosses Boltzenstein, nicht Bolkenstein gewesen,“ mit Grund in Zweifel zu ziehen.

⁸ Landbuch des Fürstentums Schweidnitz-Jauer, von Thomasz Jurek, Band I, 1366-1376, Band II, 1385-1395, Band III, 1396-1407.

⁹ Geschichte des Bergbaues in Kupferberg in Schlesien. Von J. Kaufmann, Pfarrer in Kupferberg.

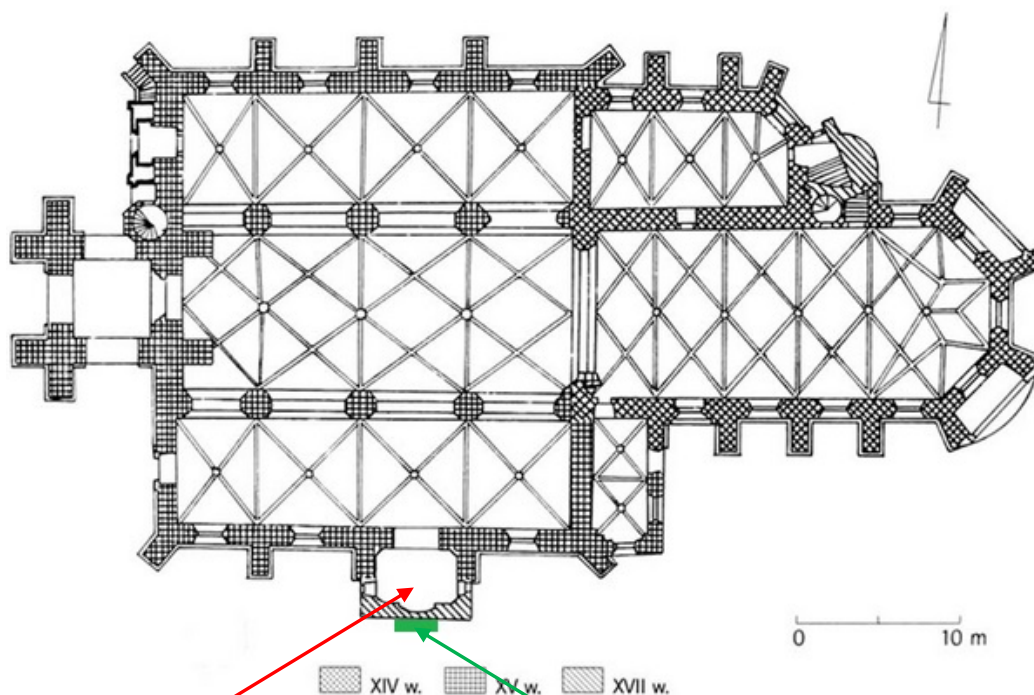
¹⁰ Mniszków na Górze Miedzianej to historyczne określenie odnoszące się do dawnej wsi Mniszków, położonej w pobliżu dzisiejszej Miedzianki (niem. Kupferberg) w Rudawach Janowickich. W średniowieczu obszar ten był znany z bogatych złóż rud miedzi, co przyciągało osadników, górników i inwestorów.

W drugim dokumencie księżna Agnieszka potwierdza zakup połowy części Miedzianki (Kopferbergu) w Mniszkowie (Waltersdorfie), również przez Heinricha Beyera na rzecz Clericusa Bolczena w dniu św. Doroty w 1371 r. (6.2.1371)

W 1372 roku nabył od Albrechta Beyera wieś Radomierz (Seiffersdorf), a w trzeciej transakcji Albrecht Beyer sprzedał resztę Clericusowi Bolczenowi około 1374 roku. Janowice (Jannowitz) należały również do Clericusa Bolcza.

W 1375 roku Clericus Bolcz przekazał dobra Jannowitz swojej żonie Marcie jako Leibgedinge.

Architektoniczna struktura kościoła św. Erazma i Pankracego z dobudowaną Kaplicą Krzyżową — ujęcie schematyczne

Kamienna tablica z herbem **Bolcze, Bolz (Polz)**

Kaplica Krzyża, miejsce pochówku księdza Andreasa Jacobusa Ferdinandusa Caffarta, † 1. 12. 1721 r.

Kościół św. Erazma i Pankracego z dołączoną Kaplicą Krzyża.
Widoku od strony miasta autorstwa Friedricha Bernharda Wernera z 1747 r.

mcccLxix
1369

Bolze

Chronologia własnościowa zamku Fischbach

Herb: Boltz I.

Boltz II.

Boltz III.

Tumba Bolka II w mauzoleum klasztoru w Krzeszowie (Grüssau).

Herb na tumbie Bolka II.
Bolz.

Zedlitz najstarszy herb rodziny
Schaffgotschów.

Pytania i uwagi dotyczące epitafium Kleryka Bolcza

Jak to możliwe, że Clericus Bolcz dostał swoje epitafium w kościele św. Pancratiusa i Erazma, choć przebywał w domu w Bolzenschloß, czy Jannowitz, Kupferbergu i Waltersdorfie, a zmarł przed 1400 rokiem?

Clericus Bolcz musiał mieć dobry kontakt z parafią św. Pankracego i Erazma lub z miastem Jelenia Góra (Hirschberg).

Gdzie ta kamienna tabliczka mogła być umieszczona jako pierwsza?

Jaki był powód umieszczenia tej kamiennej tablicy na nowo wybudowanej kaplicy krzyżowej około 1720 roku?

Kronika Cieplicka (Warmbrunn) autorstwa Bergmanna zawiera następujący zapis:

„W 1456 roku wprowadzono w Warmbrunn również dzwony poranne, południowe i wieczorne, aby dać znak do modlitwy.”

Najstarszy zachowany dzwon w Niemczech pochodzi z około 1050 roku.

Przez wieki dzwony były zawsze wykonywane z brązu. A brąz zawiera co najmniej 60% miedzi. Przyjmuje się, że Clericus Bolcz przekazał miedź na odlew dzwonu.

Kaplica Krzyża z małą kamienną tablicą pośrodku zewnętrznej części.

Kościół parafialny św. Stanisława i Wacława w Schweidnitz / Świdnica

Świdnica, kościół parafialny, zwornik sklepienia z herbem Bolcze w południowej nawie chóru muzycznego (fot. I. Adamski)

W roku 1386 odbyła się konsekracja ołtarza głównego, a liczne inne ołtarze zostały ufundowane (bądź ponownie poświęcone) w latach 1378, 1386, 1394, 1395, 1396 i 1397. Warto również wspomnieć, że na dwóch zwornikach południowego ramienia chóru wyryto herb rodziny von Bolcze (Bolze, Boltze), spokrewnionej ze śląskimi Piastami — przedstawiający trzy bełty¹¹

Rypert Bolz był członkiem rodu rycerskiego von Bolz, który należał do elity urzędniczo-dworskiej księstwa świdnicko-jaworskiego.

Występował jako sędzia dworski (i być może również jako sędzia dziedziczny) w dokumentach z początku XIV wieku. Wspominany jest w kontekście testacji dokumentów książęcych, co oznacza, że był świadkiem lub sygnatariuszem ważnych aktów prawnych. W niektórych opracowaniach pojawia się jako Rypert Unvogel lub Rypert Młodszy, co może wskazywać na różne gałęzie rodu Bolzów.

¹¹ *Jakub Adamski, Die gotische Kirchenbaukunst in Schlesien 1200–1420, Böhlau - Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, 2024, Seite 508*

Pieczęć - Rypert (Rupert) Bolz (sędzia dworski w Świdnicy), 1318 r., rep. 84, sygn. 32 (64)

Na pieczęci tarczowej z końca XIII-XIV wieku przedstawiono trzy pierzaste strzały ułożone w tzw. roztrój, skierowane grotami na zewnątrz. Motyw ten, powszechnie stosowany w heraldyce, symbolizuje siłę, czujność oraz funkcję obronną. Kompozycja oparta na triadzie wzmacnia semantykę godła, odwołując się do idei boskiej doskonałości oraz chrześcijańskich cnót teologicznych i wzorców etosu rycerskiego.

Z ikonograficznego punktu widzenia, roztrój jest układem często spotykanym w ikonografii sakralnej i heraldycznej, gdzie pełni funkcję znaku harmonii, porządku i boskiego ładu. Odnosi się także do Trójcy Świętej, co wprowadza dodatkową warstwę religijnej legitymizacji znaku. Sam wybór motywu bełtu, związanego z bronią uważaną w ówczesnej kulturze za niehonorową i plebejską, stanowi odejście od klasycznego repertuaru symboli rycerskich. Element ten można odczytać jako przejaw pragmatyzmu wojennego bądź deklarację skuteczności, niezależnie od obowiązujących konwencji.

Ikonograficzna analiza ukazuje, że bełty ukazane na pieczęci są pozbawione klasycznych grotów — zamiast tego posiadają rozwidlenia lub walcowate zgrubienia. Ten wariant bełtu występował w łowiectwie, szczególnie przy polowaniach na ptactwo oraz drobną zwierzynę, gdzie jego celem nie było przebicie skóry, lecz ogłuszenie zdobyczy bez uszkodzania futra lub

piór. Tego typu akcesoria łowieckie kojarzono z elitarną formą rozrywki, jaką było sokolnictwo — praktyka ściśle związana z kręgami rycerskimi i arystokracją. Porównanie obu przedstawień ukazuje dyferencjację symboliki militarnej w sfragistyce późnośredniowiecznej: od znaku nasyconego mistyką i chrześcijańską metaforą po wizerunek broni nacechowanej użytecznością i społecznym prestiżem związanym z łowiecką aktywnością elit.